

v řecké keramice a plastice; orientální prvky, říká autor, thematicky obohatily řecké výtvarné umění a řemeslo, avšak jinak nezpůsobily žádnou změnu.

V rozvoji volné plastiky mají významné místo sochy mladíků, zvané kúroi, kterým autor věnoval zasluženou pozornost. Odmítá jejich odvozování z egyptského sochařství; avšak po formální stránce mají k němu přece jen blíže než k malým soškám bojovníků z geometrického období, které F. uvádí (str. 31) jako genetické předchůdce kúrů. Velmi pěkně je v práci vysvětlen přechod od »monumentálnosti«
formy ke kvalitě podání a ke zdokonalování realistického provedení jednotlivých anatomických partií soch; tyto vývojové rysy jsou také doloženy značně velkým počtem příkladů na reprodukcích. Autor, jenž nesouhlasí s krajními staršími názory pokoušejícími se vysvětlit vývoj řeckého umění (mohl snad jmenovat jejich hlavní zastánce), odůvodňuje mínění, dnes již vžitě, o spěti vývojového procesu směřujícího k realistickému podání s rozvojem poznání vůbec (tedy mimo jiné ovšem i s prohloubením anatomických poznatků, jejichž pramen bývá hledán v Egyptě); tento rozvoj poznání byl vynucen bouřlivým rozmachem výroby v VI. stol. př. n. l. a byl doprovázen rozvinutím materialistické ionské filosofie.

Po rozlišení dvou základních skupin sochařských, dorské a ionské, přechází F. k hlavním řeckým sochařským školám archaického období. Zvláštní pozornost věnuje v samostatné kapitole významnému celoreckému středisku Delfám, kde byla příležitost k soutěžení jak jednotlivých obcí, tak i sochařských škol a mistrů, k soutěžení, jež současně umožnilo vzájemné poznávání cizích sochařských výtvorů i rozšíření zkušeností. Významným střediskem se postupně stávaly také Athény. Autor se zdarem souběžně vylíčil hospodářsko-spoločenský i umělecký vývoj v Athénách až do řecko-perských válek; pěkně objasnil společenský význam známé sochy Moschofora a vliv ionského sochařství. Potom šíře dokumentoval vývoj typu kory, jejichž mnoho dokladů se dochovalo na athénské akropoli, ženských to protějšků ke kúrům.

Po několika dokladech reliefní náhrobní plastiky věnoval se autor období přísného stylu, aby na větším počtu dokladů dosvědčil, jakých úspěchů již dosáhl realismus. U sochy mladíka, připisované Kritiovi (str. 58, obr. 62—64), bylo snad vhodné všimnout si pozorněji nepochybně mezi tělem anatomicky pěkně podaným a jaksí houbovitým, až odulým obličejem. Obsáhleji pak F. popisuje plastickou výzdobu Díova chrámu v Olympii, kterou již radíme těsně před počátek klasického období. Bystře si všiml neobvyklého charakteru sochy starší ženy ze západního štítu tohoto chrámu (str. 46, obr. 105), avšak její zařazení a datování bude muset být patrně ještě podrobeno bedlivějšímu zkoumání. V poslední kapitole, pro čtenáře velmi cenné, nacházíme souhrn poznatků o technické práci řeckých sochařů archaického období. Připojen je seznam hlavní literatury, přehledná tabulka, mapa, 109 ilustrací, ne vždy uspokojující kvality, a 5 stránek dokumentačního, velmi užitečného textu k ilustracím.

Z drobných chyb, jichž se několik vloudilo do knížky, uvádím jen: Erecheus — má být Erechtheus (str. 25, posl. řádek), Alkoios — má být Alkaios (tabulka na str. 76, rubrika Filosofie — písemnictví, 9. ř. svrchu), dvakrát V. stol. místo VI. stol. (str. 46, ř. 2 a text k obr. 65), jablko Hesperidek — ne Hesperidovo (text k obr. 108).

Závěrem lze říci, že máme před sebou dílo, v němž se autor — dosud jeden z mála odborníků — pokusil o marxistické objasnění jednoho úseku vývoje řeckého sochařství, neboť svědomitě hledá vysvětlení a zdůvodnění uměleckého procesu v sociálním a ekonomickém vývoji řecké společnosti. Vybírá si k tomu typické doklady, které mohou tento vývoj přiblížit dnešnímu čtenáři, neprobírá tedy všechen obsáhlý materiál. Přitom je práce psána přístupně a dosti obecně, takže má do značné míry populárně vědecký charakter. Avšak tím naprosto nemíníme snižovat hodnotu a význam práce; v zásadních věcech ukazuje cestu dalším detailním analytickým studiím a je skutečně průkopnická.

Martin Pernička

Pavel Oliva: Raná řecká tyrannis. Studie k otázce vzniku státu. ČSAV — Studie a prameny sekce filosofie a historie, sv. 7, Praha 1954. 498 stran.

Tyrannis je zvláštní druh antického státního zřízení vyskytující se dočasně v mnoha řeckých obcích. Podle pozdějšího filosofického pojetí, jež bylo ovšem pod vlivem t. zv. pozdní tyrannidy, náleží tyrannis k nejhorším ústavním formám; je to zvrácený, despotický druh monarchie. Také jméno tyrannos nabylo tak špat-

ného zvuku, že se ho užívá dodnes ve významu krutovládce. Avšak tyrannis byla kdysi pokrokovou etapou ve vývoji řecké polis, a despotie jednotlivých vládců nebyla v archaickém období jejím hlavním rysem. Proto je při studiu řeckých dějin a při studiu vzniku státu tak důležitá otázka, jaká byla historická úloha rané řecké tyrannidy, jaké byly příhodné podmínky pro její vznik, v čem spočívala její pokrokovost, proč vznikla jen v některých obcích a proč neměla nikde dlouhého trvání.

O rané řecké tyrannidě bylo toho v odborné literatuře napsáno již dosti, i když je o ní jen málo speciálních monografií. Avšak dosavadní studie nepodalý konečné řešení, badatelé nehledali vlastní příčiny v ekonomicko-sociálních změnách ve vývoji řecké společnosti, a jejich závěry byly namnoze — a někdy i zcela — nesprávné. Pokrokové rysy rané tyrannidy postřehli již starší badatelé, jimž bylo jasno, že se tyrannové opírali o nemajetné vrstvy; rozpoznali také rozdíly mezi ranou a pozdní tyrannidou, ale teprve marxistická historická věda je s to podat správné hodnocení. Tohoto úkolu se chopil Pavel Oliva a dosáhl tu značného úspěchu.

Oliva pojal své thema opravdu široce a s nevšední důkladností. Neopírá se jen o prameny literární, nýbrž využívá s úspěchem i numismatiky a náleží archeologických, především keramiky. Zkoumá podrobně rozvoj výrobních sil v jednotlivých řeckých oblastech a současně se pokouší vždy ukázat i na růst otrokářských výrobních vztahů; do tohoto rámce pak zařazuje své pojednání o dějinách sociálních a politických. Tak se snaží podat co nejpresnější obraz řecké společnosti v období rané tyrannidy.

Olivova kniha obsahuje předmluvu, osm rozsáhlých kapitol, podrobný seznam literatury, obsáhlé ruské a anglické resumé a jmenný rejstřík s přířazenými nejdůležitějšími hesly věcnými. Za vlastním výkladem je připojen seznam vyobrazení a vysvětlivky k 39 ilustracím v textu a 5 numismatickým tabulkám. V knize je též pět mapek.

Svou práci neadresuje Oliva jen kruhu odborníků, nýbrž obrací se i k široké veřejnosti. Je to vidět z toho, že pojednává často o věcech, které odborníci zpravidla znají nebo si mohou snadno vyhledat; svědčí o tom i úvod knihy, kde se odvodňuje, proč vychází dílo s tematikou časově vzdálenou v době, kdy budujeme v naší vlasti socialismus (str. 7 n.). Oliva, opíraje se o citát sovětského historika I. Kona, objasnil zde dobře to, že se aktuálnost thematicu neurčuje jen chronologickým rámcem, nýbrž jeho vědeckým významem.

Po úvodní kapitole (str. 7—14), rozbírá a hodnotí Oliva prameny literární i hmotné kultury (str. 15—38) a podává zevrubnou kritiku dosavadní literatury (str. 39—74). Je tu podán přehled a marxistické hodnocení všech důležitých — a leckdy i drobných — prací o tyrannidě a o raných řeckých dějinách vůbec. Svou kritiku zaměřuje autor hlavně proti modernisaci antických dějin. IV. kapitola (str. 75—98) je úvodem k vlastnímu pojednání; autor zde píše o Řecku v době archaické. Kapitoly V.—VII. se týkají postupně dějin rané tyrannidy v Malé Asii a na ostrovech v Egejském moři (str. 99—174), na šíji korintské (str. 175—267) a v Athénách (str. 268—369). V VIII. kapitole (str. 370—399) pak shrnuje své závěry a hodnotí historickou úlohu rané řecké tyrannidy. Autor tu zdůrazňuje to, že obce, v nichž došlo ke vzniku rané tyrannidy, patřily mezi nejvýznamnější hospodářská centra archaického Řecka, a z jednotlivých výsledků své studie dokazuje, že měla tyrannis velký význam pro formování otrokářského státu.

Oliva uvádí tyrannidu v těsnou souvislost s rozkladem rodového zřízení, proto se nezabývá pozdní tyrannidou. Nepojednává ani o sicilské tyrannidě v archaickém období, která se vyvíjela za jiných historických podmínek; není tam totiž možno sledovat proces vzniku otrokářského státu, protože západní kolonisace neměla již rodový a kmenový charakter. Autor se ve své práci opírá vedle jiných děl klasiků marxismu-leninismu nejvíce o Engelsův spis »Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu« a snaží se řešit marxistickou methodou všechny problémy. Poněkud sice přeceňuje boj tyrannů proti rodovým fylám, ale v zásadě má pravdu, když praví, že raná tyrannis »podlomila posice rodové aristokracie a otřásla významem rodových fyl« (str. 387). Správně také zdůrazňuje, že působily na vznik a vývoj tyrannidy různé zvláštní podmínky a okolnosti, a že proto nebyl průběh tyrannidy všude stejný. Možno říci, že se touto zásadou při studiu jednotlivých tyrannid řídil, i když někdy zdůraznil společné rysy více, než bylo třeba; proto jsou některé jeho názory jen hypotetické.

Nejdůležitějším závěrem Olivovy studie je to, že tyrannis pomohla upevnit

a posílit rozvíjející se otrokářské výrobní poměry. Byla však jen přechodným zjevem v procesu vzniku státu, neboť se za nějakou dobu dostává obvykle do konfliktu právě s těmi společenskými silami, které ji zrodily; tím je také vysvětlena krátká doba jejího trvání.

Kladem Olivovy práce je důkladná znalost literatury. Názory a výklady badatelů, navzájem odlišné, spolu konfrontuje, a to buď přímo v textu nebo v četných poznámkách. Ve sporných otázkách dává přednost názorům střízlivým, a jeho vlastní závěry jsou dobře uvážené. Z pramenů nevyužil, pokud vím, jediné nových nálezu Alkaia (POxy XVIII. 2165, 2166). Pokud jde o formální stránku, nezdá se mi důsledně, užívá-li autor, dbající vždy o přesnou transkripci jmen a řeckých termínů (vyznačuje všude i kvantitu), termínu tyran místo tyrannos; slovo tyran chápeme více v jeho peiorativním, přeneseném významu.

Olivova studie je cenným příspěvkem k otázce vzniku státu. Je to první české obsáhlé dílo o tyrannidě a také s hlediska světové odborné literatury je to první monografie o tomto temat, zpracovaná marxisticky. »Raná řecká tyrannis« byla již příznivě zhodnocena i v SSSR, kde se též pomýšlí na její překlad do ruštiny.

Josef Češka

Jan Burian: Evropské rudné doly za římského císařství, jejich správa a pracovníci v nich. Acta Universitatis Carolinae 1954, I. Praha 1954. 94 stran.

V této své práci podává Burian přehledný výklad o poměrech v římských dolech v době císařské, a to v souvislosti s celkovým hospodářským a společenským vývojem římské říše. Hlavní svou pozornost věnuje západním a severním provinciím, kde byly nejdůležitější doly a odkud je také o těžbě rud nejvíce zpráv. Při tom si klade otázku, zda se za císařství změnila forma vykořisťování důlních pracovníků, a jaké měly tyto změny důsledky pro boj pracujících v dolech proti jejich vykořisťovatelům.

Práce má kromě úvodu a závěru pět kapitol. Dále obsahuje dvě tabulky (kromě 16 ilustrací v textu), přehled vlastních jmen a zeměpisných názvů a seznam citovaných míst z děl antických autorů, právních sborníků a nápisů. Připojeno je ruské a německé resumé.

V první kapitole chce autor podat přehled vývoje otrokářského řádu za císařství a nastínit příčiny jeho krise. V druhé kapitole podává výčet rudných dolů, popisuje, jaký měl k dolům a jejich organizaci vztah římský stát a vlastníci nejdůležitějších dolů, císařové. Několik stránek je pak věnováno výkladu o nájemcích. Třetí kapitola se týká důlní administrativy za principátu. Autor tu zdůrazňuje úlohu císařských otroků a propuštěnců, kteří měli v provinciích poměrně význačné postavení, takže jejich úřední hodnost často docela zakrývala jejich původ.

Ve čtvrté kapitole je podán přehled pracovních nástrojů a důlního zařízení a líčí se pracovní podmínky v rudných dolech. Pracovali tam sice již za principátu také svobodní lidé za mzdu, je dosvědčeno i to, že bylo použito vojska k hledání ložisek rudy, ale námezdných sil bylo třeba jen tehdy, když se už nevystačilo s otroky. Velká část pracujících byla v dolech z trestu (servi poenae), a z toho také vyplývá nelidské jednání s nimi. Burian má však pravdu, když dodává vysvětlení, mající ovšem širší platnost, že se majitelé otroků řídili pravidlem vydrít z otroků, získaných co nejlaciněji, v nejkratší době nejvíce práce (str. 59 n.).

Nesnesitelné podmínky v dolech měly ovšem ten následek, že se stále zvyšovalo nebezpečí vzpour důlních pracovníků. Přehled povstání v císařské době podává Burian v úvodu i závěru páté kapitoly, v níž píše o římských dolech za dominátu. Úpadek hornictví v té době vysvětluje Burian krisí otrokářského způsobu výroby a nedostatkem pracovních sil. Autor ve své práci několikrát upozorňuje na to, že není zmenšující se počet otroků v císařské době příčinou, nýbrž důsledkem krise otrokářského řádu (str. 13, 15, 63); toto tvrzení by se však, jak soudím, mohlo chápat příliš jednostranně, neboť nedostatek otroků byl sice krisí otrokářského řádu podmíněn, ale současně také citelně působil na její prohloubení.

Také za dominátu jsou do dolů posíláni trestanci, ale ponejvíce tam pracují místo otroků svobodní »provinciálové«, t. zv. metallarii. Poněvadž nebylo lehké ani jejich postavení, utíkali často ze svého pracoviště a hledali ochranu v t. zv. patrociniu; r. 424 byli dědičně připoutáni ke svému povolání. Pátá kapitola končí